

Vandindvinding griber ind i naturen

Når man indvinder så store mængder vand som ved Regne-
mark Vandværk, griber man meget ind i naturen og vandets
kredsløb. Udretning af åens tidligere stærkt snoede forløb
skulle øge gennemstrøms hastigheden i vandløbet, for der-
ved at undgå en oversvømmelse af kildepladserne.

Indvindingen har medført, at vandmængden i Køge Å er fal-
det. Våde enge langs åen og partier i Ejby og Regne-
mark moser er helt eller delvist udtørrede. Vandet i åen, enge og
moser bliver ligefrem "suget" ned i jorden. Grundvands-
standen i området er faldet mellem 3 og 8,5 m siden 1965.
Planter og dyr, der lever i fugtige og vandfyldte områder, får
forringede levevilkår, og nogle forsvinder helt - læs herom i
folderen *Køge Å stien 1*.

Hovedstadsbefolkningens forbrug af vand er faldet med
20% siden 1970'erne. Dette skyldes forhøjede vandpriser
samt vandbesparende indgreb og kampagner fra bl.a.
Københavns Vands side. Det ændrede forbrug har dog ikke
fået konsekvenser for vandindvindingen i Køge Å området,
men ført til nedsættelse af indvindingen i andre områder.
Kommuner og amter på Sjælland er gået sammen om at
lave en plan for en mere miljøvenlig vandindvinding.

Vittenbjerg

Vittenbjerg og Ravneshave - en del af Køge Ås

I tilknytning til tunneldale som Køge Ådal ligger ofte åsbak-
ker. Vittenbjerg **6**, Ravneshave **9**, Låddenhøj **10** og Kulerup
Ås **12** er alle åsbakker, som indgår i Køge Ås. Store dele af
bakkerne er bortgravet, og langstrakte søer ligger tilbage.
Åsbakkernes grus er brugt til bygning af de store vejanlæg i
området. Den skovklædte ås i Ravneshave samt dele af Vit-
tenbjerg åsen er bevaret og kan give et indtryk af den spe-
cielle landskabsform. Der er adgang til Ravneshave samt
Vittenbjerg øst for Ejbyvej. Her fortæller informationstavle
på stedet om åsens tilblivelse og om regler for færdsel.
Læs om åsens dannelse i folderen *Køge Å stien 1*.

ROSKILDE AMT

Køgevej 80, 4000 Roskilde
Tlf.: 46 30 36 06
Internet: www.ra.dk
E-mail: ra@ra.dk

Udgivet 2001, genoptryk sept. 2001

Repro og Tryk:

Graulund & Jørgensen

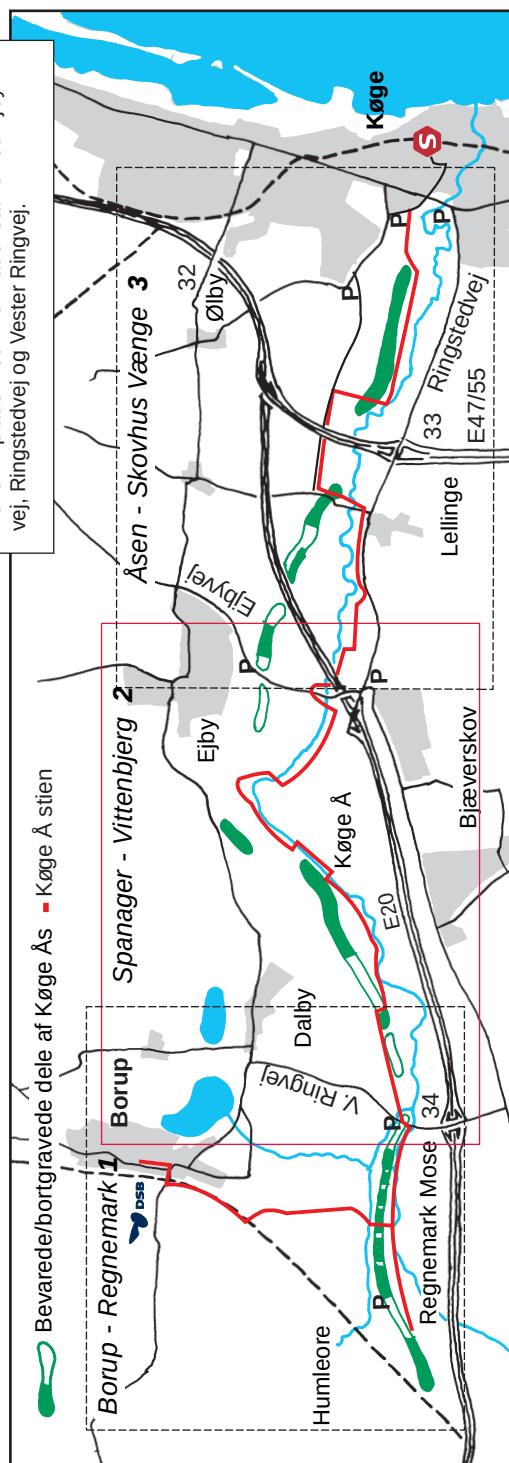
Redaktion og foto:

Roskilde Amt, Charlotte Helsted

ISBN: 87-7800-243-5

Sådan kommer du til Spanager-Vittenbjerg

Følg motorvej E47/E55 København-Rødby, og
frakørsel nr. 33, videre ad Ringstedvej til P-plads,
eller følg motorvej E20 København-Odense, og
frakørsel nr. 34 til P-plads på Vester Ringvej.
Der er P-plads med informationstavle ved Ejby-
vej, Ringstedvej og Vester Ringvej.

Køge Å stien 2

Spanager - Vittenbjerg

Naturen i Roskilde Amt

Køge Ådal

Køge Ådal er en del af den store tunneldal, der strækker sig fra Åmosen i Vestsjælland til Køge Bugt. Tunneldale blev dannet ved isens afsmeltning for ca. 15.000 år siden. Smeltevand løb i store mængder mod isranden og gravede sig vej gennem gletcheris og underliggende jordlag. Da isen var bortsmeltet, lå disse strømløb tilbage, ofte som meget markante dalstrøg. Der hersker dog usikkerhed blandt geologer om, hvordan tunneldale er dannet, men denne beskrivelse er en af teorierne.

I modsætning til de jyske tunneldale er de sjællandske små. Køge Ådal har et bugtet forløb gennem landskabet med en bredde på 60 - 250 m. Ådalens form er i dag ikke særlig markant. For blot 50 år siden var enge og kratløse mosepartier med til at tydeliggøre dens form. Forholdsvis markante dalstrøg kan man eksempelvis opleve fra Køge Å stien vest for Ejbyvej 7 samt mellem Skulkerup Skov og Ravneshave 9.

Køge Å

Køge Å har et svagt bugtet forløb gennem ådalen. Den har sit udspring vest for Slimminge og løber ud i Køge Bugt. Fra at være en lille bæk bliver åen op til 10 m bred ved udløbet. Åen havde tidligere et meget slynget forløb, men det blev rettet ud, da man påbegyndte en omfattende indvinding af grundvand i begyndelsen af 1960'erne. Ved Spanager på naturlejrpladsens areal 3 kan man ane spor af åens tidligere slyngede forløb. På kortudsnittet nederst på siden er vist åens oprindelige slyngede forløb på en strækning vest for Spanagervej 8 og ved Spanager Hovedgård.

Køge Å har i forhold til andre vandløb i Roskilde Amt den artsrigeste fiskebestand med elritse, grundling, rimte, pignsmerling og en lille bestand af ørreder. Men forholdene er dog ikke tilfredsstillende. Tidligere fandtes her mange ål, aborrer og gedder, og omkring år 1900 blev der fanget store havørreder.

Åen har som andre danske åer været udsat for en ret hårdhændet behandling. Op gennem 1960'erne og 70'erne blev der hvert år gennemført en kraftig oprensning af døde plantedele og aflejret sand i åen. Brinkerne blev slået, og træer langs åen blev fældet. Hertil kom udledning fra renseanlæggene af dårligt rensede spildevand til åsystemet.

Køge Å har fået "et løft"

I gennem de sidste 10 år har Roskilde Amt gjort en stor indsats for at genskabe gode vilkår for ørreder og andre fisk. Sten og grus er blevet lagt ud i åen i bunker, skiftevis i den ene og anden side af åen. Det får vandets hastighed til at stige imellem stenene, og der opstår en såkaldt strømrønde. Vandet løber hurtigere, bliver iltet og får en bedre kvalitet. Hver eneste sten er nemlig hjemsted for milliarder af mikroorganismer, der lever af urenheder og forurenende stoffer.

Der er også lavet gydebanker med 20-30 cm tykke lag af grus og småsten, hvor især ørreder kan gyde æg. Gydebanker og strømrønder ses tydeligt fra Køge Å stien.

Tidligere rensede man vandløbets bund i fuld bredde. I dag gøres det anderledes. Vandplanter, også kaldet grøde, skæres kun i strømrønden. Den uskarpe grøde i vandløbet står hele sommeren, og sammen med grus- og stenbunkerne skaber det større variation i vandløbet. Fiskeynglen og vandløbets smådyr kan nu bedre finde skjulesteder.

Langs med vandløbet er der plantet træer på sydsiden. Træerne skal danne skygge og derved begrænse grødevæksten. Der er brugt mange millioner på at forbedre renseanlæggene, som udleder spildevand til Køge Å.

Disse mange tiltag har ført til en række forbedringer. Åen har fået en bedre vandkvalitet. Der er skabt bedre mulighed for, at ørreder og andre fisk kan trives i åløbet. Tiden vil vise, om indsatsen bærer frugt. Den ringe vandmængde og lave vandstand i åen i tørre sommerperioder er et væsentligt problem.

Regnemark Vandværk

Regnemark Vandværk 11 ejes og drives af Københavns Vand (Københavns Kommune). Vandværket forsyner store dele af København og de nordlige kommuner langs Køge Bugt med drikkevand. Vandindvindingen blev påbegyndt i 1965.

Vandværket indvinder for tiden ca. 14,8 mio. m³ grundvand årligt langs Køge Å, Kimmerslev Møllebæk 14, Ejby Mose 5 samt Vigersdal Å i Vestsjælland. Det svarer til godt 20% af den mængde grundvand, som vandforsyningen indvinder ialt i hovedstadsområdet. Vandet hentes i undergrunden hovedsageligt i kalklag i 30-40 meters dybde. Der er i alt 122 vandboringer i Køge Å området. De ligger langs med åerne på en ca. 30 m bred græsbevokset bræmme, de såkaldte kildepladser. Fra Køge Å stien kan man ikke undgå at se boringerne, der ligger som ½ - 1 m høje, betonrør.

På selve vandværket bliver grundvandet iltet, og jern filtreres fra. Det rensede vand ledes til rentvandsbeholderen, hvor det til tider blandes med rensede overfladevand fra Haraldsted og Gyrstinge søerne i Vestsjælland. Fra vandværket pumpes vandet gennem lange rør i jorden til København.

Vandværket er ikke åbent for offentligheden, men besøg og rundvisning for større grupper kan arrangeres ved henvendelse til Københavns Vand. Læs om vandindvinding på bagsiden.

Spanager Hovedgård

Spanager Hovedgård **1** har siden 1923 tilhørt Københavns Kommune. Gården udnyttedes i dag til døgninstitution og børnehave for i alt 180 børn. Have og park er ikke åbne for offentligheden, hvorimod man gerne må færdes til fods på stierne i det lille skovområde **2**.

Spanager Hovedgård var tidligere en herregård. Den tilhørte godset Giesegaard 11 km sydvest for Spanager. Som et led i jordreformen i 1919 afstod Giesegaard ligesom mange andre godser fra enevældskongernes tid en del af sin ejendom til staten. Spanager Hovedgård blev overdraget staten, som udstykkede 287 ha af herregårdens jorder til husmænd på egnen. Hovedparcellen med gårdens bygninger blev solgt til Københavns Kommune.

Spanager husmandsbebyggelse

På begge sider af den snorlige Spanagervej ligger størstedelen af Spanager statshusmandsbebyggelse **4**. Den blev oprettet af staten i 1923 med det formål at skaffe jord til egnens jordløse husmænd. 44 lige store jordlodder på hver 6,5 ha. samt 10 andre tilsvarende brug, udstykket i 1899, blev udlejet til husmandsfamilier.

Staten bestemte bygningernes udseende, størrelse og indretning. Husmændene kunne vælge mellem 4 bygningstyper, der bestod af stuehus på 80 m² og stald- og ladebygning på 110 m², placeret i en vinkel ud mod vejen. Billige statslån finansierede opførelse af bygninger og forrentning. Spanagerbebyggelsen kom meget tæt på idealforestillingen om stats-husmandskolonier. Den blev ofte vist frem både i lokale sammenhænge og ved udenlandske besøg.

Spanager Hovedgård

Husmandshus

Der er sket væsentlige forandringer med bebyggelsen siden dengang. Der er blevet tilført nye bygninger, og eksisterende er om- og tilbygget. Enkelte bebyggelser giver stadig fornemmelse af den "Bedre Byggeskik-stil", som blev pålagt alle statshusmandsbebyggelser i Danmark. Udstykningsstrukturen med de lange smalle jordtilliggende, gamle hegn og ejendomsskel kan stadig ses.

Husmændene på Spanager

Husmænd skulle ansøge om tildeling af jord ved udstykning af Spanager i 1923. Man skulle være fyldt 25 år og måtte ikke have formue. Alle blev tilsagt at møde på herregården Spanager den 5. marts 1923. Formanden for Statens Jordlovsudvalg, Niels Frederiksen, forestod tildeling af lodder. Der var sat flag og nummerskilte ved hver jordlod. Man meldte ud, hvilken lod man ønskede. Var der flere ansøgere til samme jordstykke, blev der trukket lod. Alle byggede hus og stald det følgende år med hjælp fra lokale håndværkere.

Hver familie havde husdyr, typisk 4-5 køer, 3-4 grise, 1 måske 2 heste samt en del høns. Jorden blev dyrket med vekseldrift, dvs. at jorden blev delt op og dyrket på skift med bygg, havre, rug, blandsæd, roer og græs. Der var en stor grad af fællesskab. Man hjalp hinanden, og flere var fælles om eksempelvis såmaskine og selvbinder. Et stort flytbart tærskværk var fælleseje for størstedelen af husmandskolonien, og der blev dannet tyreholdsforening og tærskeselskab.

Ejendommene var knap store nok til at forsørge en familie. Der var ofte meget trange kår. Flere generationer boede under samme tag, og børneflokkene talte ofte 5-8 børn. Mange havde bibeskæftigelse med bl.a. at bringe mælk til mejeriet og post rundt på egnen. Under krigen arbejdede flere husmænd med tørvegravning i Ejby Mose **5** og Regnemærk Mose **13**. Der bor ikke husmandsfamilier på Spanager mere.

Husmændenes landboreformer

Det var usle levevilkår for husmænd og landarbejdere samt arbejdskraftens afvandring fra landbruget til byerne, der fremtvang en jordlovgivning i slutningen af 1800-tallet. Den førte til gradvise forbedringer for husmandsstanden i Danmark. Husmændene blev taberne ved Stavnshåndens ophævelse omkring år 1800. De fleste forblev helt eller delvist jordløse og måtte tilmed overtage bøndernes hoveri på herregårde og store bøndergårde.

I 1899 kom den første statshusmandslov, hvor staten ydede billige lån til oprettelse af husmandsbrug. I 1919 gennemførtes et sæt love, som muliggjorde udstykning af store samlede husmandsbrug på statsejede arealer. Lovgivningen betød, at majorater, dvs. store stamhuse, lens- og fideikommigodser, som var etableret under de første enevældskonger, skulle afgive 1/3 af jorden og 25% af ejendomsværdien til staten. Jorden skulle anvendes til statshusmandsbrug. Til gengæld blev majoraterne frigjort for en række forpligtigelser. De overdragede ejendomme og midler blev administreret af Statens Jordlovsudvalg, der fungerede frem til 1985. I årene 1900 - 1940 blev der etableret 25.643 statshusmandsbrug i Danmark.

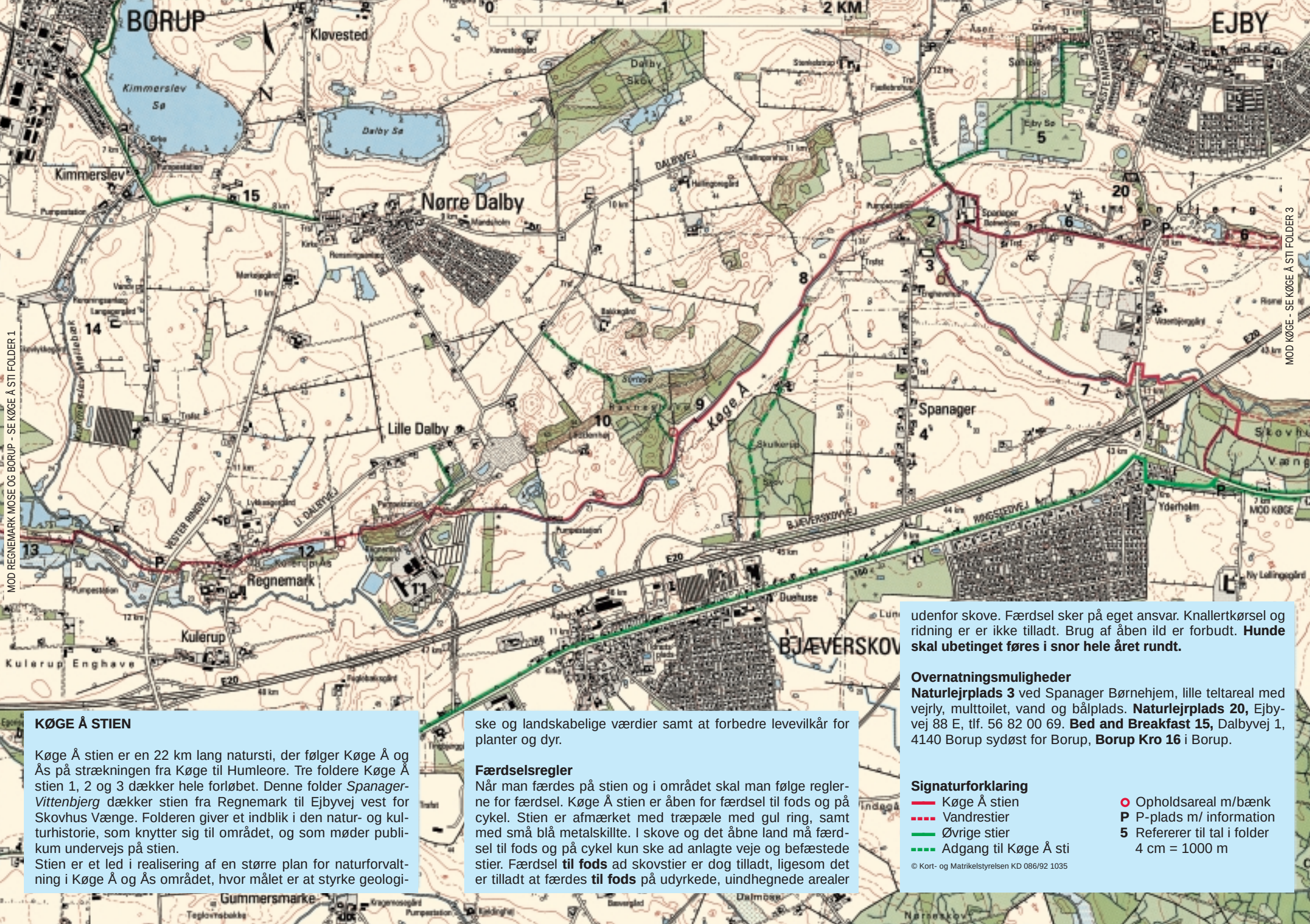
Ejby Mose

Ejby Mose **5** er oprindelig dannet gennem tilgroning af et større søområde. På kort fra 1897 kan man se mose og tilgrænsende våde enge strække sig langt mod vest på den anden side af Møllebækken. Mosen har indtil for ca. 50 år siden været anvendt til græsning. Bønder og husmænd har gravet tørv i mosen helt tilbage i 1800-tallet. Dette har efterladt vandfyldte grave og mellemliggende "tørvebænke".

Efter 2. Verdenskrig er mosen blevet grøftet og afvandet. Indvinding af vand, der foregår i undergrunden under mosen, har sænket vandstanden i mosen og medvirket til den tilgroning i krat og skov, man ser i dag.

Ejby Mose 1897

MOD REGNEMARK MOSE OG BORUP - SE KØGE Å STI FOLDER 1

MOD KØGE - SE KØGE Å STI FOLDER 3

KØGE Å STIEN

Køge Å stien er en 22 km lang natursti, der følger Køge Å og Ås på strækningen fra Køge til Humleøre. Tre foldere Køge Å stien 1, 2 og 3 dækker hele forløbet. Denne folder *Spanager-Vittenbjerg* dækker stien fra Regnemark til Ejbyvej vest for Skovhus Vænge. Folderen giver et indblik i den natur- og kulturhistorie, som knytter sig til området, og som møder publikum undervejs på stien. Stien er et led i realisering af en større plan for naturforvaltning i Køge Å og Ås området, hvor målet er at styrke geologi-

ske og landskabelige værdier samt at forbedre levevilkår for planter og dyr.

Færdselsregler

Når man færdes på stien og i området skal man følge reglerne for færdsel. Køge Å stien er åben for færdsel til fods og på cykel. Stien er afmærket med træpæle med gul ring, samt med små blå metalskiltte. I skove og det åbne land må færdsel til fods og på cykel kun ske ad anlagte veje og befæstede stier. Færdsel **til fods** ad skovstier er dog tilladt, ligesom det er tilladt at færdes **til fods** på udyrkede, uindhegnede arealer

udenfor skove. Færdsel sker på eget ansvar. Knallertkørsel og ridning er ikke tilladt. Brug af åben ild er forbudt. **Hunde skal ubetinget føres i snor hele året rundt.**

Overnatningsmuligheder

Naturlejrplads 3 ved Spanager Børnehjem, lille teltareal med vejrlig, multitoilet, vand og bålplads. **Naturlejrplads 20**, Ejbyvej 88 E, tlf. 56 82 00 69. **Bed and Breakfast 15**, Dalbyvej 1, 4140 Borup sydøst for Borup, **Borup Kro 16** i Borup.

Signaturforklaring

- Køge Å stien
- Vandrestier
- Øvrige stier
- - - Adgang til Køge Å sti
- Opholdsareal m/bænk
- P P-plads m/ information
- 5 Refererer til tal i folder 4 cm = 1000 m

© Kort- og Matrikelstyrelsen KD 086/92 1035